

Alternatif Enerji Rotaları Dosyası Bölüm 1: Kuzey Irak | Zeynep Yıldız: Ukrayna'nın işgali sonrası Avrupa da Türkiye de bu yatırımı yapmak isteyecektir

Geçmişten günümüze Türkiye'nin Kuzey Irak Bölgesel Yönetimiyle ilişkileri iç ve dış siyasi gelişmelere bağlı şekilde inişli çıkışlı bir süreç izledi. İkili ilişkilerdeki dalgalanmalardan bağımsız, uzun senelerdir ülkeler arasında ciddi bir ticaret bağı, enerji sektörü başta olmak üzere inşaat ve turizm gibi birçok alanda gelişmeye devam ediyor. Enerji kaynakları, Irak bölgesinin tamamı için iktisadi kalkınmasında kilit bir öneme sahip. Irak'ın milli gelirinin 2/3'ünü petrol geliri oluşturuyor. Irak'ın toplam ispatlanmış petrol rezervlerinin Türkiye'nin ortalama olarak 400 yıllık petrol ihtiyacını karşılayacak 150 milyar varil seviyelerinde olduğu belirtiliyor. Benzer şekilde, doğalgazda da Türkiye'nin

bu seneki tüketimine göre Irak'ın 58 yıllık doğalgaz rezervi olduğu hesaplanıyor. Irak, bölgesindeki zengin enerji kaynaklarının yanı sıra bölgesel gelişmeler nedeniyle de zaman zaman bu coğrafyadaki istikrarsızlıktan nasibini alıyor. Sadece bölgesel değil, yerel düzeyde de Kuzey Irak Bölgesel Yönetimi ve Merkezi Hükümet arasında petrol satışlarındaki paylaşımdan, petrol ve doğalgaz sahalarının yönetiminde özel şirketlerle yapılan kontrat biçimlerine kadar birçok konuda anlaşmazlıklar bulunuyor. Diğer taraftan uzmanlar, Rusya'nın Ukrayna'ya saldırıları sonrası Türkiye'nin de Avrupa'nın da enerji arz güvenliğini artırması için tedarikçilerini çeşitlendirilmesi gerektiğini belirtiyorlar. ODTÜ Jeoloji Mühendisliği bölümü yarı zamanlı öğretim üyesi ve Jeolojik Araştırmalar Derneği II. Başkanı Dr. Zeynep Elif Yıldız el daha önce politik risklerden dolayı Irak'ta hayata geçirilemeyen enerji projelerinin tekrardan gündeme geleceğine dikkat çekiyor. Bu hafta Rusya'nın Ukrayna saldırıları sonrası olası alternatif enerji rotalarından olan Kuzey Irak bölgesini, siyasi, iktisadi ve hukuki açıdan değerlendirdik.

Geçmişten günümüze Kuzey Irak'ta ihtilaflı bölgeler hariç yapılan petrol ve doğalgaz keşifleri ne düzeydedir? Yapılan keşiflerin ne kadarı ticari olarak kullanılabilir seviyededir?

Türkiye'nin bu tüketim rakamları ile 410 yıllık petrol ihtiyacına ve 58 yıllık doğal gaz ihtiyacına denk bir miktardan bahsediyoruz.

Konuşmamıza Türkiye için sadece Kuzey Irak gazlarının değil, Irak'ın tamamındaki gazların önemli olduğunu belirterek başlayalım. Bu durumun iki temel nedeni bulunmaktadır. Öncelikle, Türkiye'nin konumu dolayısıyla Irak gazlarının ülkemize ve buradan Avrupa'ya taşınmasının kolay olduğunu söyleyebiliriz. İkincil olarak, Irak'ta üretilen gaz veya petrolün taşınması için halihazırda iki çıkış bulunmaktadır. Birisi Basra, diğeri Türkiye çıkışıdır. Ticari olarak kullanılabilir petrol ve doğalgaz keşiflerine gelirsek, ispatlanmış rezerv tanımlamaları üzerinden konuşmamız gerekmektedir. Bu çerçevede Irak'ın toplam ispatlanmış petrol rezervleri yaklaşık 150 milyar varildir. Doğalgaz rezervleri ise 3,5 Tcm'dir (trilyon metre küp). Bu rakamların kafamızda canlanabilmesi için söylemem gerekirse, Türkiye günlük yaklaşık 1 milyon varil ham petrol ve yıllık 60 milyar metre küp doğal gaz tüketmektedir. Başka bir deyişle, Türkiye'nin bu tüketim rakamları ile 410 yıllık petrol ihtiyacına ve 58 yıllık doğal gaz ihtiyacına denk bir miktardan bahsediyoruz. Irak'ın petrol rezervlerinin yaklaşık olarak %70'i Basra ve yakınındaki eyaletlerde üretilmektedir. Geriye kalan %17'si Musul'u da

içine alan Bağdat'ın Kuzeyini kapsayan bölgededir. Kalan %13'lük kısım da irili ufaklı eyaletlere dağılmış durumdadır.

Irak'ın diğer bir ticari avantajı, 1/3'ü aranmış, 1/3'ü az aranmış, 1/3'ü ise hiç aranmamış sahalardan oluşmasıdır.

Irak'ın günlük üretimi yaklaşık 4 milyon varile tekabül etmektedir. Irak'ta toplam üretimin 3.1 milyon varili Basra'daki 22 sahadan üretilmektedir. Yani burada sayı olarak çok fazla sahadan bahsetmiyoruz. Bu nedenle biz Irak'ta Basra'da bulunan rezervleri *giant (500 milyon varilin üzerinde rezervi bulunan sahalalar)* yani dev sahalalar olarak sınıflıyoruz. Irak'ın ihracatlarının önemli bir kısmı da buralardaki sahalardan ettiği gelirlerden oluşmaktadır. Bu dev sahalara örnek olarak Qurna, Rumeila veya Zubair sahaları örnek olarak verilebilir. Irak'ın diğer bir ticari avantajı, 1/3'ü aranmış, 1/3'ü az aranmış, 1/3'ü ise hiç aranmamış sahalardan oluşmasıdır. Hiç aranmamış, bakir alanlar Irak'ın Western Desert (Batı Çölü) olarak belirtilen Anbar eyaletinde yoğunlaşmıştır.

İspatlanmış olan 3 milyar varilin, yapılacak ilave arama yatırımlarıyla artması beklenebilir.

Kuzey Irak Bölgesel Yönetimi'nin rezervlerine gelirsek, yaygın olarak Erbil ve Süleymaniye etrafındaki sahalardan bahsedebiliriz. Bölgesel yönetimin ispatlanmış rezervleri yaklaşık 3 milyar varildir ama henüz yeterince aranmamış alanlar da bulunmaktadır. Benzer biçimde Bağdat Hükümeti veya Saddam zamanında keşfedilmiş ama hiç geliştirilmemiş sahalalar vardır. Yani ispatlanmış olan 3 milyar varilin yapılacak ilave arama yatırımlarıyla artması beklenebilir. Bu ihtimal Kuzey Irak'ı potansiyeli olan bir bölge niteliğine getirmektedir. Günümüzde Kuzey Irak Bölgesel Yönetimi'nin, Irak'ın günlük üretimine katkısı yaklaşık olarak 400.000-450.000 varil seviyelerindedir.

Kuzey Irak Bölgesel Yönetimi'nin gerçekleştirmekte olduğu petrol satışlarının, merkezi hükümet tarafından Irak anayasasına uygun olmadığı belirtiliyor. Merkezi hükümet ve bölgesel yönetim arasındaki anlaşmazlıklar veya hukuki engeller bölgedeki kaynakların ticarileştirilmesini nasıl etkilemektedir?

Merkezi hükümetin çıkarmaya çalıştığı kanuna ek olarak başka bir yasal süreç de Kuzey Irak Bölgesel Yönetimi'nin parlamentosunda yürütülmektedir.

Bu konu çok fazla parametreyi kendi içinde barındırmaktadır. Öncelikle 2021'in Şubat ayına kadar Bağdat Merkezi hükümetinin bir petrol kanunu yoktu. Merkezi hükümetin kanunu uzun senelerdir çıkarılmaya çalışılan fakat Irak'ın kendi içindeki anlaşmazlıklarından dolayı çıkarılamayan bir kanundur. 2003 yılından beri bu petrol kanununa ilişkin çalışmalar başlatılmıştır. Bu kanun 2007 yılında Meclis'e geldi, onaylanamadı. 2011'de iki defa Meclis'e indi yine onaylanmadı. Aradan zaman geçti 2021'in Şubat ayında acele biçimde bu kanunu çıkarttılar. Merkezi hükümetin çıkarmaya çalıştığı kanuna ek olarak başka bir yasal süreç de Kuzey Irak Bölgesel Yönetimi'nin parlamentosunda yürütülmekteydi. Barzani Hükümeti, 2003 yılında kendi petrol kanununa ilişkin çalışmalara başladı ve 2007'de kendi petrol kanununu Kuzey Irak Bölgesel Yönetiminin Parlamentosundan çıkarttılar. Şimdi burada iki farklı kanunun olduğunu belirtmekle beraber, bilgi olarak Irak anayasasında Kuzey Irak Bölgesel Yönetimi'nin tanınan bir bölgesel yönetim olduğunu da belirtmeliyiz. Burada uluslararası hukuk açısından Bağdat Hükümeti'nin haklı olduğu birçok nokta var. Merkezi hükümet çeşitli sebeplerle petrol kanunu çıkaramadı ama kanun taslağına göre 4 tane ihale gerçekleştirdi. İhale dediğimiz Bağdat Hükümeti'nin, petrol ve doğal gaz şirketlerine arama ve üretme hakkını verdiği açık arttırmalı ihalelerdir. O dönem Bağdat bu ihaleleri şirketlere verirken, taslak petrol kanununda model olarak "Servis Kontratlarını" seçmiş ve kazanan şirketlerle bu tip servis kontratları imzalanmıştır.

Oysaki aynı dönemde, Kuzey Irak Bölgesel yönetimi kendi müzakerelerinde ve verdiği sözleşmelerde 2007 yılında çıkardığı petrol kanununa istinaden model kontrat olarak "Üretim Paylaşım" anlaşması yapmaktadır. Bu anlaşmadaki taraflar, anlaşma hükmü gereğince üretimi paylaşırlar. Yani, yer altındaki petrol veya doğal gaza, sözleşmedeki yüzdeleri karşılığı sahiptirler. Örneğin üretim paylaşım sözleşmesinde %20 hissesi olan bir şirket, mevcut sahanın rezervlerinin %20 sine sahiptir. Bu şirket sahip olduğu %20 hisse karşılığı, söz konusu miktarı teminat göstererek finans veya kredi bulabilir veya bedeli karşılığı bu hissesinin tamamını ya da bir kısmını bir başkasına satabilir, teminat gösterebilir. Ancak Bağdat Hükümeti'nin servis kontratlarında, kontrata imza atan şirketler, yer altındaki petrol ya da doğal gazda hiçbir şekilde hisse sahibi değildirler. Bu şirketler, sahaların üretimlerini üstlenmiş ve varil başına çok küçük miktarda para alacak olan üretim servisi vermekle yükümlüdürler.

Kuzey Irak Bölgesel Yönetimi, Irak anayasasında tanımlıdır. Ayrıca kendi bölgesi içinde kendi petrol kontratlarının müzakeresini yürütme hakkına da sahiptir; ancak bu kontratları

günün sonunda Bağdat Hükümetine gönderip onların istediği şekilde düzenlemesi ve onaylaması şartı da mevcuttur. İşte bu noktada Kuzey Irak Bölgesel Yönetimi ile Bağdat Hükümeti arasında anlaşmazlık baş göstermektedir. Bu anlaşmazlığın temelinde Bağdat Hükümetinin, servis kontratlarını Kuzey Irak Bölgesel Yönetiminin kullanmasına ikna edememesi ya da bunu zorla kabul ettirememesi yatmaktadır. Bu kontratlar birbirlerine taban tabana zıt iki kontrat şeklindedir. Bağdat Hükümeti bu dayatmayı yaparken, Kuzey Irak Bölgesel Yönetiminin kullandığı üretim paylaşım kontratının Irak Anayasasındaki “*Irak petroleri tüm Irak halkınındır*” maddesine aykırı olduğu iddiasını öne sürüyor. Bağdat Hükümetinin Anayasaya dayandırdığı bu iddialarını ileri sürerken halihazırda bir petrol kanunu yoktu; Şubat 2021’e kadar petrol kanunu olmayan ama petrol kontratları olan bir Irak Merkezi Hükümeti vardı.

Bağdat Hükümeti, Kuzey Irak Bölgesel Yönetiminin satılması için verdiği petrolün gelirinin tamamını değil, %17’sini Kuzey Irak Bölgesel Yönetimine ödemiştir.

Tabii, Bağdat Hükümeti ile Kuzey Irak Bölgesel Yönetiminin anlaşmazlıkları bu kadarı ile sınırlı değildir. Kuzey Irak Bölgesel Yönetimi, Bağdat’ı sadece verdiği farklı kontrat ile değil aynı zamanda bu kontratlara dayanarak kendi başına sattığı petrol geliri nedeni ile de rahatsız etmektedir. Burada önemli bir nokta var ki o da uluslararası kanunlardır. Bir ülkenin petrol satabilmesi için tanınmış bir ülke olması gerekmektedir. Bağdat Hükümeti bu kural gereği Kuzey Irak Bölgesel Yönetimini, petrolü SOMO (Irak’ın petrol satmakla yetkili şirketi) vasıtası ile satmaya zorlamıştır. Bu süreçte, bir dönem uzlaşmak için Kuzey Irak Bölgesel Yönetimi ürettiği petrolü SOMO’ya sattırdı. Ancak bu dönemde de Bağdat Hükümeti söz konusu petroleri SOMO ile satıp gelirini nüfus paylaşımına göre Kuzey Irak Bölgesel Yönetimine ödemiştir. Yani Bağdat Hükümeti, Kuzey Irak Bölgesel Yönetiminin satılması için verdiği petrolün gelirinin tamamını değil, %17’sini Kuzey Irak Bölgesel Yönetimine ödemiştir. Kuzey Irak Bölgesel Yönetiminin iddiası, kendi bölgelerinde ürettikleri sahalardaki petrolün gelirinin tamamının kendilerine ait olduğu, ancak Bağdat Hükümetinin işlettiği 2003’den önce keşfedilmiş sahalardaki petrol gelirinin Irak Anayasasındaki gibi nüfusa göre paylaşılması gerektiği ve bu petrolerin gelirinin %17’sinin kendilerine ödenmesi gerektiği şeklindedir. Nitekim anlaşılmadı ve Kuzey Irak Bölgesel Yönetimi hala kendi petrolünü kendisi satıyor ve bu petroler ülkeler tarafından satın alınıyor.

Bağdat'ın gerçekleştirmiş olduğu ihalelerde bölgede faaliyet gösteren petrol ve doğalgaz şirketlerine verdiği servis kontratlarında ne tür haklar sağlanmıştı?

Servis kontratları petrol ve doğal gaz şirketleri için çok karlı kontratlar değildir.

Servis kontratının Türkçedeki karşılığı bir nevi taşeron kontratlarıdır. Yani eğer bir şirket sahaya servis kontratlarıyla giriyorsa, rezervuardaki petrol ve doğal gaz üzerinde hiçbir sahiplik hakkı yoktur. Sözleşmenin ana konusu olan petrol veya doğal gaz üzerinde bir sahiplik yetkisi olmadığı, sadece üretim işinin taşere edildiği bir sözleşme olması nedeniyle, yapılacak üretim ameliyesi için finans ya da kredi bulma ihtimali yoktur. Şirket tüzel olarak sözleşme karşılığında ameliye ücretini almaktadır. Servis kontratlarındaki ameliye ücreti, servis ücreti (fee) şeklinde kuyudan çıkartılan varil başına ödenmektedir. Aynı zamanda sahanın işletmesini üstlenen petrol şirketi üretimin yapılmasına yönelik bütün masraflarını da kendisi karşılamakta ve üretim başladıktan sonra üretilen petrolden tahsil etmektedir. Dolayısıyla servis kontratları petrol ve doğalgaz şirketleri için çok kârlı kontratlar değildir. Enerji sektöründe servis kontratlarına giren şirketler BP, Chevron ve Shell gibi finansal güce sahip dev entegre şirketlerdir. Bunun temelinde ihaleye girebilmenin ön şartı olarak güçlü bir finansal duruma sahip olma gücü yatmaktadır.

Özellikle buradaki bir sahadan bahsederken, tek bir kuyudan bahsetmiyoruz. Bağdat Hükümetinin ihale usulü işletmesini verdiği sahalar dev sahalar oldukları için bir defada yüzlerce kuyunun ihtiyacının satın alınması beklenir. Yapılan ihalede BP, Rumelia sahasını varil başına 2 dolar gibi bir ücretle kazandı. Ekonomik açıdan BP'nin 2 dolarla Rumelia'yı işletmesi olanaklı görünmemekteydi. Nitekim BP, Bağdat Hükümeti ile tekrardan masaya oturup servis kontratının şartlarını iyileştirmeye çalıştı. Ayrıca, zaman geçtikçe ihale kazanan diğer büyük şirketler de işletme hakkı kazandıkları sahalar için Bağdat Hükümeti ile tekrardan masaya oturup fiyatları kendi istedikleri seviyelere yükseltmeye uğraştılar. Sonuçta bu ihaleler amacına ulaşamamış ve kısa sürede şirketler ya sahalarından çekilmişler ya da kontrat şartlarında önemli değişiklikler yapılmıştır.

Servis kontratlarıyla çalışan petrol ve doğal gaz şirketlerinin kazançlarının, üretim maliyetleri ve sonrasında üretim sürecinde varil başına aldıkları ücretlerle kurgulandığını anlıyoruz. Bu kontratlar hiç keşfedilmemiş sahalardaki arama üretim yatırımları için uygun mudur?

Kuzey Irak Bölgesel Yönetimi, Üretim Paylaşım (production sharing agreement) kontrat tipini şirketlere sunmuştur.

Hayır, hiçbir arama – üretim şirketi servis kontratıyla arama yatırımına girmek istemez. Bu kontratlar özellikle arama için uygun kontratlar değildir. Kuzey Irak Bölgesel Yönetimi bunu da çok iyi bildiğinden kendi sahalarını geliştirebilmek için servis kontratı değil, Üretim Paylaşım (production sharing agreement) kontrat tipini şirketlere sunmuştur. Bu kontrat tipini servis kontratından ayıran en önemli özelliklerinden birisi sahadaki petrol rezervlerine şirket olarak ortak olmanızdır. Örnek olarak A şirketinin sözleşmesinde %20 hissesi varsa, çıkarılacak 100 varil petrolün 20'si doğrudan şirkete gidecektir. Şirket bu hisseyi aynı zamanda varlık olarak bankalara rehin verebilir ya da teminat gösterip finans bulabilir. Servis kontratlarında böyle bir durum söz konusu değildir. Sahadaki hiçbir varlığı bankaya şirketiniz adına gösteremezsiniz.

Şirketlere verilen farklı kontrat tipleri, Merkezi Hükümet ve Bölgesel Yönetim arasında ne tür anlaşmazlıklara yol açtı?

Eğer üretim paylaşım sözleşmesine taraf şirket bu sınırlamalara uymuyorsa, bölgesel yönetimin faaliyeti gösteren şirketin elinden sahayı alabilme hakkı da vardı.

Merkezi hükümet, Kuzey Irak Bölgesel Yönetimini kontrat tipini farklı vermekle suçladı. Bağdat, Irak Anayasasını referans göstererek enerji kaynaklarının tümü Irak halkına aittir maddesini gündeme getirdi. Bağdat Hükümeti, Kuzey Irak Bölgesel Yönetimine, yaptıkları kontratların anayasadaki tanıma aykırı olduğunu söyledi. Merkezi hükümetin bu argümanı doğru değil, çünkü Kuzey Irak Bölgesel Yönetimi'nin yaptığı üretim paylaşımı anlaşması kontratında çok ciddi sınırlayıcı süreler ve önceden belirlenmiş iş programları ve bu iş programlarının yerine getirilmemesi durumunda önemli cezai şartlar mevcuttur. Eğer üretim paylaşım sözleşmesine taraf şirket anlaşma şartlarına uymuyorsa, Kuzey Irak Bölgesel Yönetimi şirketin elinden sahayı alma ve başka bir şirkete verme ya da büyük cezalar kesme yetkilerine sahiptir. Yani Kuzey Irak Bölgesel Yönetimi bir şirketle üretim paylaşım sözleşmesi imzaladığında sonsuza kadar sahayı şirketin mülküne vermiş olmamaktadır. Dolayısıyla tüm Irak halkının hakkı zarar görmüş olmaz. Zaten geçmişte örnekleri de yaşandı. Kuzey Irak'ta arama ve üretim tarafında faaliyet gösteren bir özel şirketin, Aralık 2021'de sözleşmede yazan gereklilikleri yerine getirmediği için sözleşmeleri feshedilmiş ve saha ellerinden alınmıştır. Yani, bölgesel yönetim şirketi sahadan ihraç etmiştir. Dolayısıyla, petrol ve doğal gaz mülkiyetine ilişkin Bağdat

Hükümeti'nin, Kuzey Irak Bölgesel Yönetimi'ne karşı anayasasından hareketle geliştirdiği argüman geçerli değildir.

Merkezi hükümetin petrol kanununda üretim gelirlerinin nüfusun yoğunluğuna göre paylaşılmasını uygulamaya koymasının, bölgedeki ticarete yansımaları nasıl olmaktadır?

Merkezi Hükümetin petrol kanununda “Petrol üretim gelirlerinin paylaşımları, nüfusun yoğunluğuna göre yapılmaktadır” denmektedir. Nüfus sayımlarında, Kuzey Irak Bölgesel Yönetimi'nin toplam nüfustaki oranı %17 olarak çıkmıştır. Bu orana bağlı olarak, toplanan bütün gelirlerin %17'sinin Erbil'e verilmesi gerekmektedir, fakat Bağdat Hükümet'i bu geliri Kuzey Irak Bölgesel Yönetimi'ne vermemiştir. Sürecin öncesinde de birçok anlaşmazlık yaşanmıştır. İlk olarak Bağdat Hükümeti, Kuzey Irak Bölgesel Yönetimi ile iş yapan şirketleri çalıştırmayacağını beyan etmiştir. Bu nedenle Çin hükümetine ait olan petrol şirketi Bağdat Hükümeti ile imzalamış olduğu kontrattan men edilmiştir. Ancak, Exxon ve Chevron, Bağdat Hükümeti'nin bu argümanını delmeyi başarmış ve her ikisi de Bağdat Hükümeti'nin açtığı ihalelerde kazandıkları ve imzaladıkları kontratlar devam ederken Kuzey Irak Bölgesel Yönetimi'nin verdiği kontratları da imzalayarak her iki bölgede de eş zamanlı çalışmışlardır. Bağdat Hükümeti burada çifte standart uygulamış ve o zaman bu şirketlere göz yummuştur. Bunun sonucunda Bağdat Hükümet'i argümanını devam ettirememiş ve söylem değişikliğine gitmiştir. Bu yeni söylemde Kuzey Irak Bölgesel Yönetimi'nin uluslararası hukukta tanınmış ülke olmadığını, dolayısıyla petrol satışı yapamayacağını söylemiştir. Zira bu daha geçerli bir maddedir. Ancak zaman geçtikçe pratikte bu da gerçekleşmemiştir. Biliyoruz ki Kuzey Irak Bölgesel Yönetimi petrolleri Ceyhan'a kadar boru hattı ile taşınmakta ve satılmaktadır. 2003 yılından beri çıkarılamayan petrol kanunu Şubat 2021'de çıkarılmış ve akabinde Bağdat Hükümeti kendi yüksek mahkemesine başvurmuştur. Şubat 2022'de ise Irak Yüksek Mahkemesi, Kuzey Irak Bölgesel Yönetimi'nin kendi başına petrol satışı yapamayacağını ve Kuzey Irak Bölgesel Yönetiminin yaptığı anlaşmaların geçersiz olduğunu beyan etmiştir. Fakat geçtiğimiz günlerde, Mart 2022'de Kuzey Irak Bölgesel Yönetimi Başbakanı, yaptıkları kontratların arkasında olduklarını ve söz konusu şirketlerin endişe etmemeleri gerektiğini açıklamıştır.

Bu sefer çıkan anlaşmazlıktan kim sorumluydu?

Taraflar arasında anlaşma ihtimalinin bittiği nokta merkezi hükümetin, bölgesel yönetime kendi sahalarından çıkan petrol gelirlerini ödememesiyle başladı.

Kuzey Irak Bölgesel Yönetimi birkaç ay boyunca Bağdat Hükümet'ine petrollerini sattırması ancak kendi bölgesinde üretilen bu petrollerin parasını alamadığını belirtmiştir. Kuzey Irak Bölgesel Yönetimi burada üretilen petrolün, Kuzey Irak Bölgesel Yönetimi, Irak Anayasasında tanındıktan sonra keşfedildiklerini belirterek Bağdat Hükümet'inden gelirin tamamını istemiştir. Çünkü kanunda 2003 yılından önce keşfedilen sahaların kontrolünün Bağdat Hükümetinde olduğu maddesi mevcuttur. Ancak sonradan keşfedilecek sahaların gelir paylaşımına ait bir düzenleme yoktur. Buna göre bu madde yazılırken, bu bölgede petrol ve doğalgaz keşfi yapılma ihtimali öngörülmemiştir. Bununla beraber mevcut sahalar, yani 2003 yılından önce üretimde olan sahalar, Bağdat Hükümet'i, Kuzey Irak Bölgesel Yönetimine nüfusu oranında vermesi gereken geliri de vermemiştir. Bağdat Hükümet'i bu gelirden Kuzey Irak Bölgesel Yönetimin payını vermediği gibi bir de, sadece Kuzey Irak Bölgesel Yönetiminin 2003 yılından sonra keşfettiği sahalarından elde edilen petrol gelirlerinin de %17'sini vermiştir. Esas sorun burada başlamıştır. Daha doğrusu taraflar arasında anlaşma ihtimalinin bittiği nokta Bağdat Hükümeti'nin, Kuzey Irak Bölgesel Yönetimi'nin keşfettiği sahalarından çıkan petrol gelirlerini, artı 2003 yılından önce mevcut sahaların gelirinin %17'sini de ödememesiyle başlamıştır. Bağdat Hükümet'i nüfusa göre paylaşım maddesini, kelime oyunları ile kendi çıkarlarına uyumlaştırmaya çalışmıştır.

Kuzey Irak Bölgesel Yönetimi'nin petrol yasasıyla, merkezi hükümetin anayasası arasındaki farklılıklar nasıl çözümlenebilir?

Kuzey Irak petroleri farklı şekillerde Türkiye de dahil olmak üzere dünya pazarlarına dağıtıldı.

Sorun çözümlenmek isteniyor mu önce ona bakmak lazım. Burada Bağdat Hükümet'i ve Kuzey Irak Bölgesel Yönetimi arasında ciddi bir gelir paylaşım problemi mevcuttur. Bağdat Hükümet'inin çözüm adına önerdiği formül Kuzey Irak Bölgesel Yönetimi'nin üretim paylaşım anlaşmasına göre verdiği kontratları, servis kontratlarıyla değiştirmesidir. Bağdat'ın bu önerisi sadece bölgesel yönetimi değil, üretim paylaşım anlaşması yaptığı özel şirketleri de bağlamaktadır. İşte çözümsüzlük üçüncü tarafların da tartışmaya dahil olmasıyla kısır döngüye dönüşmüştür. Öte yandan Bağdat Hükümet'inin yıllarca çıkarmadığı petrol kanunuyla yapmış olduğu birçok ihale ve bir sürü tamamlanan iş

vardır. Şimdi acele biçimde 2021 Şubat ayında kendi petrol kanunlarını çıkartmışlar ve yukarıda bahsedildiği gibi Irak Yüksek Mahkemesine taşımışlardır. Bir sonraki süreçte, Kuzey Irak Bölgesel Yönetimi'nin petrol satışlarından elde ettiği gelirleri için tahkime gitme ihtimalleri mevcuttur. Ancak bu kolay bir çözümü olmayan, karışık politik bir sorundur. Bunun yanında yıllarca Kuzey Irak Bölgesel Yönetiminin petrolleri farklı şekillerde Türkiye de dahil olmak üzere dünya pazarlarında satılmıştır. Birçok enerji uzmanı bu sorunun nasıl çözüleceğini dikkatle takip ediyor.

Kuzey Irak'ın petrol satışlarından elde ettiği gelirlerin merkezi yönetimin arbitrasyon-uluslararası hukuki mekanizmalara götürmesi durumunda, bölgesel yönetimin veya alıcı ülkelerin üzerinde herhangi finansal bir yükümlülük bulunmakta mıdır?

Fiziken söz konusu petrolün dünya pazarlarına çıkış noktası Ceyhan olsa dahi satıcısı Kuzey Irak Bölgesel Yönetimi ve alıcısı sayısız ülkedir.

Alıcı ülkelere bağlayıcı bir etkisi olacağını düşünmüyorum. Bu petrol satışları sadece Türkiye'ye yapılmadı, birçok başka ülkelere de satışlar gerçekleştirildi. Fiziken söz konusu petrolün dünya pazarlarına çıkış noktası Ceyhan olsa dahi satıcısı Kuzey Irak Bölgesel Yönetimi ve alıcısı sayısız ülkedir. Ek olarak, Kuzey Irak bölgesinde faaliyet gösteren bir sürü Avrupalı ve Amerikalı petrol şirketleri mevcuttur. Bu nedenle, alıcı ülkelerin de üzerinde herhangi finansal bir yükümlülük doğuracağını düşünmüyorum.

Gelecek süreçte bölgeden gaz akışının olması durumunda, Türkiye'nin Irak'la ikili ilişkileri nasıl etkilenir?

Öncelikle şunun altını çizmek lazım. Bölgeden gaz akışı Türkiyesiz başarılamaz. Bu denklemde en önemli unsurlardan birisi Türkiye'nin doğalgaz arzına yönelik ihtiyacıdır. Bir de sadece Kuzey Irak gazları olarak düşünmeyelim. Irak'ın tamamında belirttiğimiz üzere 3.5 Tcm (trilyon metre küp) gaz bulunmaktadır. Sadece Irak gazlarını da değil, Doğu Akdeniz'den gelmesi planlanan gazlarla beraber düşünmemiz gerekmektedir. Biliyorsunuz, Biden Yönetimi Doğu Akdeniz gazlarının İsrail'de denizin altından Kıbrıs üzerinden Avrupa'ya ulaşmasını istemediğini ve Eastmed projesinin finansal olarak ölü olduğunu çok yakın bir zamanda belirtmiştir. Dolayısıyla mevcut rotalarda Doğu Akdeniz gazları için yine denizin altından Ceyhan'a ve Irak gazlarının da karadan Irak üzerinden Türkiye'ye getirilmesi gerekmektedir. Her iki olası doğalgaz rotası için Türkiye ile işbirliği

yapılmadan bu projelerin hayata geçmesi pek mümkün görünmemektedir. Başka bir deyişle Türkiye'ye rağmen yapılamaz. Bölgeden gaz akışının başlaması sonucunda Irak'la ilişkilere olumlu katkı sağlayacağını düşünüyorum.

Kuzey Irak'tan Türkiye'ye olası bir doğalgaz rotasının oluşturulması senaryosunda finansal olarak harcanması gereken bütçe ne kadardır?

Rusya'nın Ukrayna'yı işgali sonrası Avrupa da Türkiye de bu yatırımı yapmak isteyecektir.

Milyarlarca dolar civarında yatırıma ihtiyaç var. Yatırım seviyesi çok yüksek olduğundan Irak'ın kendi imkanlarıyla bunları yapması olanaksızdır. Dolayısıyla dış yatırımcı çekmeleri gerekmektedir. Rusya'nın Ukrayna'yı işgali sonrası Avrupa da Türkiye de bu yatırımı yapmak isteyecektir. Rusya bu şartların gelecekte oluşabileceğini bildiğinden Kuzey Irak'taki doğalgaz boru hattı yapma imtiyazı almak üzere 4 yıl kadar önce Kuzey Irak Bölgesel Yönetimi ile sözleşme imzalamıştır. Ancak Rusya o günden bu güne kadar bu projeye başlamamıştır. Rusya'nın doğalgaz boru hattı yapma imtiyazını almasına rağmen herhangi bir yatırım yapmamasındaki hedef, Kuzey Irak gazlarının Türkiye üzerinden Avrupa'ya götürülmesine engel olmak ve burada oluşabilecek rekabet unsurunu engellemektir. Yine de eğer bölgeden bir gün gaz akışı olacaksa bile Rusya burada fiyatı belirleyici rolünü korumak için bu imtiyazı almıştır. Türkiye'nin Rusya'dan önceden bu hakkı almış olması hatta bu boru hattını inşa etmiş olması gerekirdi. Eğer Türkiye doğalgaz boru hattı yapımı anlaşmasını yapmış olsaydı, Rusya'ya alternatif olarak Kuzey Irak gazlarını en makul biçimde önce kendi kullanımımız için ülkemize sonra da Avrupa'ya dağıtımını üstlenebilirdik.

Kuzey Irak'ta bazı sahalardan çıkan gazın kalitesine ilişkin kükürt düzeyinin yüksek olmasından dolayı bu gazın acı gaz olarak adlandırıldığı belirtiliyor. Kükürt düzeyi yüksek gazın finansal olarak kullanılabilmesi için ne kadarlık bir yatırım gerekmektedir?

Eğer çıkarılan gaz acı gazsa, ek olarak %25 fazladan maliyet ekleriz.

Arama ve üretim çalışmalarında keşfedilen gazın ya da petrolün acı çıkması, yani içeriğinde H_2S olması hem finansal anlamda hem de kalite anlamında sorun yaratır. Biz petrol ve doğalgaz sektöründe üretilen mayinin H_2S oranını yüksek görürsek, acı gaz (sour gas) olarak tanımlarız. Eğer çıkarılan gaz ya da petrol H_2S ihtiva ediyorsa, maliyetler ek olarak %25 artar. Örnek olarak sahaya yapılacak yatırım 100 birimse 125 birim

harcamamız gerekir. Fakat burada şöyle bir durum var. Evet, Kuzey Irak'ta olan bazı gaz sahaları kükürt düzeyi yüksek ve yüksek maliyetli olabilir. Ama Rusya – Ukrayna savaşından sonra ülke ve şirketlerin yaklaşımı farklı olacaktır. Tarih bize bir kere daha stratejik hammaddeler için yüksek maliyete katlanmamız gerektiğini hatırlatmıştır. Enerji değer zincirinin başrol oyuncusu petrol ve doğalgazdır. Bu başrol oyuncusu, ya da enerji değer zincirinin ilk halkasında en ufak bir kırılma olduğunda, bırakın ısınmayı, sanayimiz ve ekonomimiz çöker. Dolayısıyla buradaki zincirdeki bir kopmanın tabii ki çok büyük maliyetleri olacaktır. O yüzden %25 ek maliyet bana göre artık önemsenmeyecektir. Maliyeti düşünürken stratejik olarak yatırımı yapmadığımızdaki olası zararları da düşünmeliyiz. Bu doğru karar vermemizi sağlayacaktır.

Kuzey Irak bölgesinin doğalgaz iletim ve nakil hatlarının altyapısı ne durumdadır?

Kuzey Irak bölgesinin doğalgaz nakil hattı diye bir hat söz konusu değildir. Herhangi bir doğalgaz tesisi bulunmuyor. Dolayısıyla doğalgazı piyasaya sunabilecek bir Kuzey Irak hatta Irak bile yoktur.

Gerekli anlaşmaların yapılması ve petrol ticaretiyle birlikte Kuzey Irak'tan gaz üretimi ve nakil hatlarının kurulmasında, Türkiye tarafında gazın güvenli şekilde sevkiyatında herhangi bir teknik engel bulunmakta mıdır?

Hayır hiçbir teknik engel yok. Halihazırda, Kuzey Irak petroleri Ceyhan'a kadar 450 km'lik boru hattıyla geliyor. Dolayısıyla onun yanına yapılacak paralel bir doğalgaz hattının da ekstra bir teknik engeli olmayacaktır.

Bölgeden gazın gelmesiyle Türkiye'nin doğalgaz kaynaklarını çeşitlendirmesi, enerji güvenlik paradigmasında nasıl değişimleri beraberinde getirir?

Türkiye'nin de Avrupa'nın da enerji arz güvenliğini artırması için tedarikçilerini çeşitlendirilmesi gerekiyor. Biz şu anda Rusya'ya bağlıyız. Sadece doğalgazda da bağlı değiliz, nükleer ve petrolde de bağımlıyız. Bir ülkenin stratejik hammaddeler üzerinden başka bir ülkeyle girdiği ilişki bu kadar asimetrik olmamalı. Her zaman mesafeli olmamız gerekir. Bu nedenle dış politikamızdaki bazı sıkıntıları rahatlatabilmek için Kuzey Irak ve Doğu Akdeniz gazları Türkiye için çok önemlidir. Neden önemlidir? İki ay önce yaşadığımız İran gaz kesintisini hatırlayalım. İran kendi arz güvenliğini önceledi ve satın almış olduğumuz gazımızı göndermedi. Bunun sonucunda bir hafta kadar sanayimiz durdu.

Sanayicilerimize ve hane halkına bir daha böyle kesintiler yaşatmamak veya onları telaşlandırmamak için gaz tedarikçilerimizin çeşitlendirilmesi şarttır.

Avrupa'nın da benzer bir talebinin oluşacağını düşünüyorum. Daha önceden politik risklerden Irak'ta yapmadıkları projeleri tekrardan yapmaya çalışabilirler.

Kuzey Irak bölgesel Yönetiminin, Bağdat Hükümeti ile ilişkisinin olumsuz olduğundan bahsettik. İki yönetim arasında yaşanan çatışmalar, halihazırda Kuzey Irak Bölgesel Yönetiminin kaynaklarının Basra üzerinden enerji marketlerine akışını olumsuz etkilemiştir. Bu nedenle Kuzey Irak Bölgesel Yönetimi'nin tek seçeneği olarak geriye sadece Türkiye çıkışı kalıyor. Bizim bu fırsatı Türkiye olarak iyi değerlendirmemiz gerekiyor. Önümüzdeki süreçte Avrupa'nın da benzer bir talebinin oluşacağını düşünüyorum. Daha önceden politik risklerden Irak'ta yapmadıkları projeleri tekrardan yapmaya çalışabilirler. Özellikle Rusya'nın Ukrayna'ya saldırması enerji güvenliği açısından da yeni bir paradigmaya sebep oldu. Ukrayna, Suriye ve Afganistan gibi olmadı çünkü halkı topyekûn Rusya'ya karşı savaşıyor. Tarihe baktığınız zaman sivillerin istemediği hiçbir işgal girişimi, savaşız sona ermez. Yaptırımların da etkisiyle daha fazla saldırganlaşan ve kendisine çıkış yolu arayan bir Rusya var. Mevcut konjonktürde Ukrayna – Rusya savaşının uzayacağını ve ülkelerin de alternatif enerji tedariklerine yöneleceğini düşünüyorum.

Geçmişten bugüne Türkiye ve Kuzey Irak arasındaki ilişkilerin inişli çıkışlı bir seyir izlediğini görüyoruz. İkili ilişkilerde yaşanan dalgalanmaları bölgedeki petrol ve doğalgaz meseleleri çerçevesinde nasıl açıklıyorsunuz?

Türkiye – Kuzey Irak Bölgesel Yönetimi arasındaki dalgalanmalar, petrol ve doğalgazın stratejik öneme sahip olmasından ve başka ülkelerin de biraz bu ilişkiye karışmasından kaynaklanıyor. Tarihsel olarak, Irak'ın tamamı eski Osmanlı topraklarıdır ve kurulan yakın ilişkiler Avrupalıları da huzursuz ediyor. Bu nedenle Türkiye'nin bölgeyle ilişkisini hep bu büyük konjonktürde geçmişten gelerek düşünmek lazım. Tabii bölge, IŞİD'ten sonra biraz daha sıkıntıları artan bir bölge haline geldi ama Türkiye olmadan da bu kaynakları potansiyeline ulaştıramayacaklarının farkındalar. Bizim cari açığımızın olmadığı tek ülke Irak'tı. Yani sadece petrol anlamında değil, bizim sanayicilerimizin, iş insanlarımızın, inşaat sektörümüzün ve turizm sektörümüzün bölgede birçok yatırımları var. Binlerce iş insanımız Irak ile ticaret yapıyordu. Dolayısıyla böyle bir ticari ilişkinin de varlığı dikkate alınarak bölgedeki politikaların oluşturulması gerekiyor diye düşünüyorum.

